

DEMISTIFIKACIJA LIBERALIZMA, KAPITALIZMA I KONZUMERIZMA

Pascal Bruckner, *Bijeda blagostanja*, Algoritam, Zagreb, 2004., 167 str.

Pascal Bruckner (rođen 1948. g.) suvremeni je francuski pisac koji piše romane i eseje, te članke s temama u rasponu od književne teorije i kritike do političke analize suvremenih zbivanja i fenomena. Studirao je književnost i filozofiju, a nakon što je doktorirao predavao je književnost na francuskim i američkim sveučilištima. Autor je dvadesetak knjiga. Za knjigu *Bijeda blagostanja* godine 2000. osvojio je nagradu francuskog Senata za najbolje djelo iz područja ekonomije, a knjiga je i danas, sedamnaest godina kasnije, i više nego relevantna.

Knjiga *Bijeda blagostanja* sastoji se od deset poglavlja, raspoređenih u tri velike cjeline, pod naslovima *Koristan neprijatelj*, *Novi komercijalni mesijanizam* te *Protuodgovor i odmak*, a podnaslov knjige *Tržišna religija i njezini neprijatelji* upućuje na važnu dimenziju knjige koja opisuje ljudsko ponašanje u današnjem svijetu, u kojem dominira suvremeni neoliberalizam.

Prvi dio knjige započinje opisom današnjega društva kao konzumerističkog. Prekomjerni i neobuzdani konzumerizam postaje krajnjim idealom zapadne civilizacije, a plod takvog načina života, koji je masovno prihvaćen kao normalan, jest ogorčenost kao izravna posljedica gomilanja nepotrebne i nekvalitetne robe. Nakon II. svjetskog rata 1945. godine počinje razdoblje stagnacije osobnih dohodaka, nepovezanost rasta i ritma burzovnih vrijednosti, društvena nepokretljivost te nesigurnost zaposlenja. Sve je veći jaz između bogatih i siromašnih, a povećanje razlika među njima rezultira gotovo potpunim nestajanjem (raspadanjem) srednjeg staleža. Tajkuni našeg doba uživaju prekomjernu moć i ugled, te se prilagođuju svakom režimu ne bi li lagodno živjeli, a jasno je da njihovi prihodi nisu uvijek razmjerni njihovim sposobnostima ili postignućima. Transparentnost visokih prihoda razlikuje se u Europi i SAD-u. U Francuskoj se, primjerice, prikazuje kao demokratski napredak, a u Sjedinjenim Državama se javno ističe zarada, te je razmetanje prihoda na neki način postalo uobičajeno i tako je zamijenilo današnji obzir, tj. licemjerje. Amerikanci rade u prosjeku 350 sati više na godinu od Europljana, upravo zbog veće sklonosti materijalnim vrijednostima. To se pogotovo odnosi na najimućnije, koji

rade dvostruko više ne bi li zadržali svoje prihode. Bruckner navodi Sadeov aksiom kao istinit u današnjem društvu, a prema kojem biti bogat ponajprije znači radovati se tome što ostali nemaju, stavljajući naglasak na oduzimanje drugome, a ne toliko na sakupljanje za sebe. Takav vladajući stalež neprestano krši pravila tržišta, rabeći i zlorabeći protekcije ne bi li sačuvao svoje interese. Nasuprot njima, siromašni postaju jednaki robovima, neprestano se uspoređujući s najimućnijima. Veliki problem je, ističe Bruckner, što među mladim naraštajima prevladava osjećaj opće nesigurnosti zbog ukorijenjenosti ideje da se ne radi kako bi se živjelo, nego da bi se preživjelo. Na taj se način gubi klasična vizija rada kao strpljivog dozrijevanja i osobne preobrazbe, slabi koncepcija karijere za koju smo stekli diplome te težnja da bi postali najbolji u određenoj disciplini. Tome pridonosi i globalizacija lišavajući ljude udaljenosti nužne za svaki odnos kako bi svatko našao svoje mjesto šireći svoje obzore.

U drugom poglavlju knjige Bruckner jako detaljno opisuje mehanizme u današnjem društvu koji se redovito trude prikriti aspekte stvarnosti koji se ne uklapaju u njihovu ideologiju. Ti isti svaljuju krivnju na nekog drugog, uglavnom akronima bez lica (GMO-a, WTO-a, Svjetske banke), a ne protiv staleža ili osoba, što rezultira nemogućnosti identificiranja i imenovanja uzroka boli, te nesposobnosti da se od nje udaljimo. Pribjegavajući krajnostima, verbalnoj neumjerenosti i apatiji koje postaju konvergentne, negodovanje je prestalo imati utjecaja na stvarnost, a apokaliptična referencija omogućuje da jedno objašnjenje i jedno djelo postanu ekonomija. Konsenzus pojedinca izjednačava sa stranama i sve pojedince čini sličnima, zato su od iznimne važnosti buntovnici koji ujedinjuju dvije vrijednosno pozitivne slike: iznimnog i čestitog čovjeka koji se uzdiže iznad mase i stavlja u službu drugoga, žrtvujući se za njegovo dobro. Tako se jedino može napasti svjetski poredak, mogu se razbiti jezični klišeji i lažne predodžbe, no istodobno otrpjeti kletva, osuda, prijezir, zatvor u ustrajnosti snažne osobnosti buntovnika kao dara cijelome čovječanstvu. No buntovništvo je u 20. stoljeću izgubilo nedužnost, jer manjine nameću drugima svoja prava, tražeći priznanje svog dostojanstva ne birajući načine, pribjegavajući sve češće nasilju samo da bi se čuo njihov glas. Na taj način cijelo društvo biva ugroženo jer se nasilnim nametanjem svojih prava stvara kaotična atmosfera da bi se poboljšala sudbina pojedinaca i proširili temelji ljudske zajednice osporavajući društvo u cjelini. Autor opisuje današnjeg čovjeka kao utjelovljenje škrteca, rasipnika i pohlepnika, kojima je odnos prema novcu zajednički, iako ga škrtec gomila, rasipnik neobuzdano troši, a pohlepnik racionalno pazi

na svoju zaradu. Novac postaje dovoljan sam sebi i njihovu životu daje savršen smisao.

Treće poglavlje, pod naslovom *Intelektualna pomutnja* objašnjava njeno nastajanje kada se pravila mijenjaju bez našeg znanja, tako da ih ne stignemo usvojiti, te kada se unose nejasnoće u posljedične odnose da bi se povećala paranoja i bunilo pod prividom mudrosti i oštroumlja. Kao primjer takve intelektualne pomutnje Bruckner navodi film *Matrix* braće Wachowski (1999.) iz kojeg je moguće izvesti sve moguće metafore: kapitala, vjere i strategije moći manipulacijom koja nameće osjećaj nemoći i nemogućnosti upravljanja vlastitom sudbinom, a kao jedini izlaz nudi pasivnost i prihvaćanje svega nametnutog. Tako je konzumerizam danas na neki način postao prisilan pod krinkom kulturnog postignuća, a ljudi toliko zaokupljeni kupovanjem i trošenjem, da se hirovi uzbuđenja, inovacije i oponašanja uzdižu u opću nužnost. Takvo je ponašanje štetno ukoliko postane način života koji diktira naše ponašanje i našu vrijednost. Nažalost, konzumeristički mentalitet primjenjuje se u načinu razmišljanja intelektualne elite koja se poput svih ostalih prepušta manipulaciji novih masovnih medija, filma, reklama i televizije, te stvara zasljepljenost, dosadu i budi žeđ za novim doktrinama koje su uglavnom povratak na stara mišljenja, no s drugim funkcijama od onih koje su isprva izražavale. Reklame pogotovo pridonose globalnom zaglupljivanju stanovništva, gdje neregulirano reklamiranje predstavlja povredu privatnog života pojedinca. Cilj je reklamnih poruka da postanu kultura i stil života pojedinca, a svojim beskonačnim ponavljanjem reklama ne prodaje ništa drugo nego samu sebe. Bruckner navodi pojam "liberalne globalizacije" u kojoj su velike strategije kapitala otvoreno iznesene, te tako omogućuju da se sve objasni, a ništa ne rasvijetli. Mana takve progresivističke misli je što se sva nezadovoljstva stavljaju pod zajednički nazivnik, stvarajući globalnu sintezu koja rezultira teorijskom pustoši, jer sve patnje čovječanstva ne mogu imati isti uzrok. Kao da živimo u sindikalnom i pravnom terorizmu, gdje je svaki oblik državnog nadzora nametnut, u nedostatku čvrstog okvira zbog kojeg lutamo svijetom bez jedinstva u koji nismo kadri proniknuti. S druge strane kao da nas tiranija društva u kojem živimo tješi i umiruje, te tako zadovoljava u nama žarku potrebu za jasnoćom i ničim više.

U četvrtom poglavlju Bruckner na vrlo slojevit način opisuje političko i ekonomsko stanje u Americi kao dominantnoj, bogatoj, bahatoj i materijalističkoj zemlji s velikim jazom između bogatih i siromašnih, izrazitom važnosti novca, lobijima i imperijalizmom, koja objedinjuje dva glavna zločina: tržište i nadmoć. Već dugo traje

amerikanizacija svih dijelova svijeta u mnogim kulturnim navikama (odjevnim, sportskim, zabavnim, jezičnim, prehrambenim...) te na taj način Amerika truje kolektivnu (pod)svijest i potajno nas kolonizira. Tome je teško umaknuti upravo zbog prikrivenosti njezinog djelovanja i lukavog načina kojim drugim narodima otvara "nove vidike" predimenzionirajući mnoge banalnosti zaogrnutе dobrim namjerama i obiljem sladunjavosti. Sjedinjene Američke Države, navodi Bruckner, karakterizira licemjerje u vanjskoj politici, zagovaranje modela koje sami ne primjenjuju, drski gospodarski uspjeh, hipermoć, ustrajna segregacija, okrutni zatvorski sustav te društvena nejednakost. Unatoč svemu tome Europa u Americi vidi zaštitu, povjeravajući NATO-u brigu osiguranja svoje obrane, jer ju je Amerika već triput spašavala (1917., 1942. i 1947. godine) i jer se boji preuzeti sudbinu u svoje ruke. Od svih europskih zemalja Francuska se posebno ugleda na Ameriku te prihvaća anglosaske metode u poslu, upravljanju, industrijskoj proizvodnji, a s druge strane u Americi vidi suparnika. Jedini izlaz koji Bruckner vidi iz tog podređenog odnosa Europe Americi jest inteligentno imitiranje Amerike da bi se oslobodili njezinog utjecaja, detaljno proučavanje Amerike, upoznavanje i plagiranje njezinih pravila kako bismo ih okrenuli protiv nje. "Da bismo zaustavili silu, moramo se sami ustrojiti u silu koja će biti protuteža onoj drugoj i dok će se njome nadahnjivati, uzdizati se na postolju zajedničkih vrijednosti. Kako bi konkurirala Sjedinjenim Državama, Europa će im, za početak, na neki način morati biti slična." (str. 62) Treba raditi na jačanju Europe pretvarajući suparništvo s Amerikom u zdravo nadmetanje i pozitivno natjecanje, samostalno rješavajući velika svjetska pitanja. Zatim je potrebno stvoriti novi model socijalne pravde i etničkog suživota, te ga suprotstaviti američkom modelu. Bruckner smatra da Amerika nema mogućnosti da bude carstvo jer nije dorasla toj zadaći zbog svog hedonističkog i individualističkog društva koje nije spremno na žrtve koje takva ambicija podrazumijeva. Također, važnost engleskog jezika se precjenjuje, uzimajući u obzir da njime govori tek 20 % svjetskog stanovništva. Ostali ga govore nejasno, s minimumom riječi, čime zapravo engleski jezik gubi na kakvoći i bogatstvu ono što dobiva svojim širenjem.

U petom poglavlju Bruckner definira pojam kapitalizma kao moderni emancipacijski fenomen rođen u Europi koji pretpostavlja ustroj tržišta kao područja uzajamno korisnih razmjena, a zasniiva se na sklonosti prema radu te stalnoj inovaciji koju vodi poduzetnički stalež. Negativni aspekti kapitalizma su brojni, a jedan od njih je opravdavanje lopova i zločinaca zbog zlih okolnosti u kojima

su odrasli, bilo bijede, imperijalizma ili poniženja. Na taj se način negira zlo, optužuje društveni sustav tražeći ekonomske uzroke, te se zločince na taj način opravdava. Zakon tako gubi smisao, a progonjeni će uvijek biti u napasti da čine zločine u ime svojih ideala (Boga, rase, klase), dok god ne bude uspostavljena savršena pravda. Za opstanak kapitalizma već dva stoljeća zaslužni su podjednako njegovi pristaše, ali i njegovi neprijatelji, znajući jako dobro iskoristiti svoje suparnike, te okrenuti protivnike u vlastitu korist napredovanjem na proturječan i pragmatičan način, prihvaćajući kritike kako bi ih pretvorio u adute, svjestan svojih boli upravo zahvaljujući suparnicima. Takvo tržišno gospodarstvo, usprkos svojoj okrutnosti, ima korist i potporu većine stanovništva koje je prihvatilo njegove zakone, jer ga ljudi uzimaju kao neospornu činjenicu, odnosno najmanje zlo. Pa čak i zemlje u razvoju koje prosvjeduju protiv svjetskog sustava ne čine to da bi ga uništile, nego da bi bolje ušle u njega. Postoje brojne sugestije da se tržište reformira, preinači, ali sve te struje poput solidarne ekonomije i tržišnog socijalizma ne znače toliko globalnu alternativu kapitalizmu koliko alternativu unutar njega.

U šestom se poglavlju detaljno opisuju liberalizam i njegove struje. Liberalizam nastaje u borbi protiv apsolutne monarhije i fanatizma, a zasnovan je na tradicionalnom individualizmu, na pravdi i pravu kao jamstvu mirnog suživota sloboda. On definira društvo kao skup gospodarskih čimbenika, nudi pravednost i obilje, te nacije svodi na skupine pojedinaca uvijek svjesne svojih interesa i mogućnosti. Temelj liberalizma su osobni interesi kao motivacija za sve nagodbe i sporazume, a funkcija mu je raspodijeliti potrebe i širiti informacije, što omogućuje promicanje mira i resursa. Liberalizam se dijeli na dvije struje:

- a) Prva struja (neoliberalizam) protivi se aktivnim intervencijama države u gospodarske procese, a promiče širenje poduzetničkih sloboda unutar određenog okvira čvrstih imovinskih prava, slobodnog tržišta i slobodne trgovine.
- b) Druga struja brani građanska i socijalna prava kao načelo napretka, ističući važnost politike kao posrednika u sukobima te kao onoj koja piše povijest.

Unatoč jasnoj definiciji samog liberalizma i njegovih struja, često se brkaju liberalizam i kapitalizam zbog nepotpune primjene filozofije liberalizma i izvrnutih poruka koje prenose država, konzervativci i retrogradne sile. Upravo je to razlog zbog kojeg se liberalizam danas teško nameće, iako je većina pučanstva spontano liberalna i takvo stajalište je sukladno ljudskoj prirodi. Odnos liberalizma i države je složen te neprestano oscilira između prevelikog i nedo-

voljnog utjecaja države koji nikada ne slabi, predmet je proturječ-
nih zahtjeva, podvojenosti modernoga građanina koji se istodobno
želi zaštititi od države i želi da država njega štiti. Liberalna kritika
ističe važnu ulogu države kao regulatora, čuvarice i zaštitnice, a ne
kao vlasnice i gospodarskog čimbenika, što polako reformira i jača
državu na zahtjevniji način redefinirajući njezine attribute i granice.

U sedmom poglavlju Bruckner se osvrće na konzumerizam i
njegove utjecaje na društvo, a pogotovo na školstvo. "Novac uvelike
olakšava život, no ta se olakšica plaća ograničenošću i duhovnim
siromaštvom." (str. 113) Već u 19. stoljeću društvo je industrijskom
revolucijom postalo tržišno što podrazumijeva progresivnu moneta-
rizaciju ljudskog ponašanja što svakog pojedinca pretvara u klijen-
ta na polju ljubavi, vjere, posla i obrazovanja, te u potrošača koji je
spreman platiti različite usluge. Žeđ za publicitetom prisutna je kod
velikog broja mladih ljudi kojima pokazivanje svog privatnog života
daje jedini smisao njihovu postojanju, oslobađa od svake aktivno-
sti, bilo kakvog rada na sebi. Takav hedonistički utilitarizam služi
da se bolje zaboravimo, a ne upoznamo. Takvo "ja" posvećeno sebi
ponižavajući druge ponižava sebe, smatrajući se samodostatnim,
prosjači tuđe odobravanje, htjelo bi toplinu zajednice, ali ne i oba-
veze koje iz nje proizlaze, zaboravljajući da je ljepota postojanja u
bogatstvu odnosa s drugima, te sposobnosti izgrađivanja veza svake
vrste žrtvom, žarom i uzajamnošću. Tako ideal 21. stoljeća postaje
umjerenost, odolijevanje nepromišljenim troškovima i nepotreb-
nom kupovanju. Ispraznost konzumerizma teško je ne uočiti, a još
teže izbjeći zbog njegovih jednostavnih pravila i očitih užitaka koji-
ma nudi svima radost neograničenog obilja i trenutačno zadovolje-
nje želja kojima se neprestano vraćamo da bismo ispunili svoj nemir
zanoseći se posvuda isticanim preobiljem. "Tržišno je društvo ponaj-
prije društvo usluga usmjereno udobnosti i neposrednosti. Ponuda
se prilagođuje potražnji do najmanje tančine, a što je ponuda osob-
nija, prilagođenija svakom ukusu, to više dobiva na vrijednosti" (str.
108). Tržišta nikad ne inoviraju, nego se prilagođavaju, te umnažaju
umjetne potrebe šireći se na sve strane svijeta ne bi li iz njih izvukli
korist. Supermarketi tako postaju jedini prostor susreta i rasonode,
promidžbene poruke preplavljuju javne prostore, a serije i igre na
televizoru postaju mjerilo po kojima se raspoređuje svoje obaveze.
Takav narcizam i površna želja za zabavom pod svaku cijenu ušla je
u naše živote našom krivnjom i svjesnim pristankom, zauzimajući
tako mjesto u našoj intimi, komercijalizirajući naše gene i stanice.
Pa tako i vrtić i škola postaju inicijacija učenja konzumerizma, a ne
znanja. U školstvu su nužne reforme, da primarna bude stručnost

i širenje znanja kako korisnih tako i ostalih disciplina povezanih s pukim osobnim ostvarenjem, poput glazbe, slikarstva, mrtvih jezika itd. To se može postići jedino ograničavanjem utjecaja novca, te vjerske, ideološke ili komercijalne indoktrinacije na školstvo da bi škole bile slobodan prostor koji osigurava kvalitetnu kulturu. Jako je važno školu zaštititi od bilo kakvih privatnih interesa, jednoličnosti i ostalih pošasti masovne demokracije, jer škola daje nevjerojatnu mogućnost biranja karijere, neizmjereno bogatstvo uvida u druge stvarnosti, predivne i neobične, te uči poniznosti i znatiželji.

Osmo se poglavlje vezuje na sedmo, još dublje definirajući konsumerizam i otkrivajući njegove zamke. U svijetu izobilja iz raznolikosti rađa se dosada zbog siromaštva ponuđenih putova i monotonija mnogobrojnih aktivnosti koje postaju sve sličnije i stvaraju tipičnog potrošača koji nastoji ubiti oskudicu zasićenjem, opustiti se i zabaviti. On pati od nemogućnosti da odbije brojne mogućnosti, postajući vječni nezadovoljnik, definirajući se onim što odijeva, pije, jede i sluša, nesposoban da napravi hijerarhiju svojih potreba. Potrošnja nas tako odgaja za sebe samu, pretvara nas u korisnike, tj. u bića koja znaju govoriti samo o novcu usidrena u tržišnim pogodnostima. Tako kapitalizam i demokracija imaju suplementaran odnos, njegujući konfliktne suradnje i pokoravajući se lažnim sličnostima. Kapitalizam je ujedno genijalan i ograničen, jer sve pretvara u dobit: ljubav, zrak, vodu, ljepotu, gledajući samo svoju korist, grabeći moć pod sladunjavim okriljem ljubavi i savjesti. Veliki poslodavci svojom neobuzdanom pohlepom osvajaju ne samo tržišta nego nematerijalne teritorije duše, želeći zamijeniti školu, stranke, duhovnost i odlučivati što je dobro i ispravno. Primjeri velikih tvrtki koje prodajući tenisice, osvježavajuće napitke ili hlače, putem reklama prodaju sreću, ljubav, solidarnost, su brojni: *Benetton* na svojim plakatima prikazuje oboljele od side i izglednjele, *Lacoste* preuzima Nietzscheovu rečenicu "Postani ono što jesi", *Adidas* objašnjava da on "čini boljim" itd. Ljudi tako postaju zavedeni obećanjima i zaslijepljeni logotipima. Uvjereni su da proizvodi jamče sve vrijednosti kojima se razmeću slogani, te se tako stvara lažna posebnost, fluidan identitet preinačiv po želji: ako sam ono što kupujem, ono što jesam mijenja se s kupljenom robom. Kupac se tako zadovoljava kombiniranjem i križanjem mogućnosti koje su već formulirali drugi. Tako je u konsumerizmu izbor nametnut, sve je dano unaprijed, u tome je njegova draž i iskušenje da se pretvara u način života, budući da sugerira oslobađanje od odgovornosti, što je velika težnja današnjeg čovjeka. Konsumerizam održava privid da predmet može zadovoljiti naša očekivanja, a zapravo ih neprestano iznevjerava. Jedino što ih

može ispuniti ne pripada kategoriji kupnje, nego djelovanja, namjere, samoizgradnje.

Poglavlje deveto govori o utjecaju novca na ljude i ovisnosti koju nameće, te blagostanju koje osiromašuje duh. Bogatstvo osuđuje ljude na osrednji život podijeljen između teškog rada i odmora, te nosi sa sobom blagostanje koje tada postaje vlastiti ideal: treba ga održavati, proširiti, te tako postajemo njegovi ponizni sluge. Strast za novcem postaje žalosna kada nema kao protutežu druge užitke, kada ne vodi nikakvim nadahnućima i uzvišenim osjećajima. Tada bijeda blagostanja vlada onima koji gube svoj život zarađujući za život, stvarajući ovisnost o onome od čega se pokušava pobjeći, a novac postaje jedinom brigom koja izjeda i presušuje živote. Najveća ovisnost ljudskog roda, po Bruckneru, je pokoravanje tehnici i ekonomiji kao novim božanstvima u pokušaju oslobođenja od fanatizma, bijede i neznanja isprepletenim snagama znanosti, industrije i trgovine. Tako su jedni okovi zamijenjeni drugima, a skoro oslobođenje nije izvjesno. Bruckner predlaže kao moguće rješenje laiciziranje ekonomije, a to znači odrediti njezino područje, ne dopustiti joj monopol, stati na kraj njezinom demokratiziranju od strane stručnjaka i staviti je na njezino mjesto, da bude administrativni dio države. Tada bi ekonomija mogla omogućiti svima da relativiziraju materijalne preokupacije, a kapitalizam bi tada ispunio svoje prave mogućnosti: pojavu društva slobodnog vremena, rad koji je povezan s procvatom, te besplatnost nekih temeljnih dobara. Tada bi se više vrednovala nebrojiva dobra što ne ulaze u kategoriju koristi, poput poezije, ljubavi, kontemplacije prirode, solidarnosti, te sve ono što nadilazi čovjeka, što ga uzdiže, oslobađa od njegove usko-grudnosti, novčane osrednjosti i manijačke prisile da gomila puka materijalna dobra.

U desetom poglavlju Bruckner opisuje doba u kojem živimo upozoravajući na zamke koje napredak krije, a podsjećajući na trajne vrijednosti, koje su uglavnom u drugom planu. Na primjer, internet s jedne strane čini da svjetska baština bude dostupna svima, promiče solidarnost i razvija obrazovanje najsiromašnijih, a s druge strane ukida vrijeme i prostor, ne njeguje otvaranje, već zatvaranje u klanove oko određenih sklonosti. To sugerira da ne živimo u doba dostupnosti, nego zagušenosti, tako da određena dobra (more, planine, putovanja) čija je glavna vrlina što su namijenjena malom broju ljudi, bivaju uništena. Ljepote svijeta postoje da bi bile rijetke i teško pristupačne. Zato valja ponovo promisliti valjanost načina života i proizvodnje, da bi se izbjegla ekološka i klimatska katastrofa. Problem je što svaki napredak sa sobom nosi i golemu štetu (nenada-

ne eksplozije, neshvatljive nesreće, serijske kataklizme) te sugerira da sigurnost ne postoji, a opasnost je posvuda. Zato uzbuđenja oko napretka više nema, jer nitko ne želi plaćati cijenu. Jedina nada u izlaz iz tog očajja biva zaštita postojećeg, poštivanje svakog stvora, te širenje neiscrpnih bogatstava poput trgovine idejama i znanjima, strasti za spoznajom, plodova mašte, umijeća življenja i umijeća općenito, za bogatstvima koja uglavnom nemaju cijenu.

Predstavljenu knjigu kroz kratko skiciranje njezinih deset poglavlja neću na kraju ocjenjivati iz kuta nje same, nego iz perspektive vremenskog odmaka od sedamnaest godina. Koliko se god sama knjiga činila (i jest), u vremenskom smislu već dalekom, ona je idejno ipak jako bliska današnjem trenutku. Kritika kapitalizma, konzumerizma i u manjem dijelu liberalne demokracije ima jako dugačku povijest i idejno čini jedan koherentan sustav. Ono što je problem s kritičkim momentima unutar samog sustava zapadne civilizacije, a što je sam Bruckner uočio i istaknuo, jest to što ih sam sustav prihvati i apsorbira, potkopavajući njihovu snagu, čime ujedno učvršćuje samoga sebe kao bezalternativni društveno – ekonomski sustav.

Ideje koje možemo pronaći u *Bijedi blagostanja* i danas su tako izrazito aktualne i relevantne, s time da neke treba posebno istaknuti. One ideje koje su se pokazale ostvarivima i ostvarenima danas tiču se odnosa tržišta rada, obrazovanja i pojedinca, zatim ideologije manjina i manjinskih prava (aplikacija postmoderne paradigme na područje političkog uređenja), te konzumerizma koji stvara privid slobodnog izbora. Ideja koja je i danas ambivalentna tiče se odnosa Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država koji danas promatramo prvenstveno kroz Partnerstvo za transatlantsku trgovinu i ulaganja (TTIP). I dok se očekuje konačna odluka u svjetlu nove političke situacije u SAD-u (iako su i sami pregovori bili zaodjeveni velom tajnosti i nedostatka transparentnosti, pogotovo od strane SAD-a) nemoguće je utvrditi jesu li i europski čelnici odlučiti primijeniti model što ga je Bruckner iznio upravo u ovoj knjizi, ili se radi ipak o samo još jednom suobličenju i približavanju Europske unije modelu Sjedinjenih Američkih Država što može imati negativne dalekosežne posljedice (političke, ekonomske, kulturološke...). Ranije navedene ideje ostvaruju se kako ih je Bruckner predvidio, što možemo uočiti na bilo kojoj razini (društvenoj, kulturološkoj, političkoj ili ekonomskoj). Kada je u pitanju tržište rada i obrazovanje u Europi (pa time u Hrvatskoj) već duže vrijeme vodi se rasprava o tome treba li obrazovanje biti snažnije oblikovano potrebama tržišta rada, a konzumerizam koji nudi samo privid slobodnog izbora danas se proširuje

rio na područje političkih procesa. Kriza predstavničke demokracije koja je najjasnije vidljiva preko pokreta *Occupy*, arapskog proljeća i zahtjeva političkih naroda za prakticiranje instrumenata izravne demokracije (kao i jednako vidljiva nespremnost političkih elita da udovoljavaju zahtjevima političkog naroda – najbolji primjer je proces promjene referendumске legislative u Hrvatskoj) ukazuje na iluzornost relevantnosti demokratskih procesa (poput izbora) i slobodne volje birača. Također i društveno – ekonomski modeli koji se barem u javnosti predstavljaju kao alternativa liberalnom kapitalizmu, ukazuju na relevantnost Brucknerove misli danas, jer se uglavnom radi o manjim ili većim varijacijama unutar istog sustava, što je i sam Bruckner naveo u svojoj knjizi sedamnaest godina ranije.

Možda jedini moment kritike koji bi se Bruckneru mogao uputiti danas, trinaest godina nakon izdavanja *Bijeda blagostanja*, tiče se uloge škola i obrazovnog sustava. Bruckner navodi važnost autonomije obrazovnih institucija i potrebu širine obrazovnih programa, no ono što se danas nameće još više kao nužnost jest funkcija obrazovnog sustava kao generatora kritičkog mišljenja. Djeca, učenici i studenti tijekom svojeg institucionalnog obrazovanja danas, budući da su neprestano izloženi (moglo bi se reći i prezasićeni) velikom broju informacija, moraju steći kritički aparat koji će profilirati i obraditi informacije, te također moraju uvidjeti procesualnost samog učenja tako da nauče učiti što je izravno povezano s potrebom cjeloživotnog obrazovanja. Pascal Bruckner je u ovoj knjizi pokazao zavidnu količinu znanja iz svih područja kojih se dotaknuo, jako duhovito i lucidno definirajući odnos čovjeka prema tržištu kao novoj religiji, te utjecaj tržišta na sve sfere ljudskog života. Naslov knjige *Bijeda blagostanja* izravno upućuje na sliku današnjeg svijeta, ništavost svih vrijednosti koje nam nameće konzumerističko društvo i mediji, te novca koji dominira u svim područjima života postajući gotovo jedina vrijednost današnjeg čovjeka. Dojmila me se raznovrsnost i količina materijala od kojih je napisana *Bijeda blagostanja* te širina Brucknerova pogleda koji usmjerava na neprolazne ljepote i trajna bogatstva potrebna svakom čovjeku da bi njegov život bio uistinu bogat.

Daniela Petrušić